

REKABET FORUMU

HUKUK-EKONOMİ-POLİTİKA

Eylül 2022, Sayı: 155

Rekabet Derneği, 20 Mayıs 2004 tarihinde kurulmuş bir sivil toplum örgütüdür. Derneğin amacı Türkiye'de rekabet ortamının ve rekabet kültürünün gelişmesine katkıda bulunmaktır.

Bu dergide ileri sürülen görüşler yazarlarına ait olup Rekabet Derneği'ni bağlayıcı değildir.

Web: www.rekabetderneği.org

TEŞEBBÜSLERİN VE REKABET KURUMU'NUN ENFLASYONLA MÜCADELEDEKİ ROLÜ

Prof. Dr. Erdal Türkkkan (erdalturkkan@hotmail.com)

Bu yazının amacı, teşebbüslerin ve dolayısıyla Rekabet Kurumu'nun yüksek enflasyonu aşağı çekme sürecinde bir sorumluluğu veya misyonu olup olmadığını tartışmaktır. Bu yazıda önce enflasyonla mücadelede teşebbüslerin bir sorumluluğunun olup olmadığı sorgulanacak daha sonra Rekabet Kurumu'nun bu alanda nasıl bir rol oynayabileceği tartışılacak, son olarak da devletin enflasyonla mücadeledeki tutumunun rekabet politikalarının bu alandaki etkinliğini nasıl etkileyebileceği kısaca ele alınacaktır.

1)Enflasyonla Mücadelede Teşebbüslerin Sorumluluğu

Fiyatlar genel seviyesindeki artışların süreklilik kazanmasını ifade eden enflasyon, makro ekonomik bir olgudur. Buna karşılık teşebbüsler mikro ekonomik ajanlardır. Dolayısıyla teşebbüslerin bireysel veya grup halinde hareket ederek fiyatlar genel seviyesini hissedilir biçimde sürekli olarak etkilemeleri mümkün değildir. Dünyanın en güçlü **kartelleri** fiyatları bir kere arttırarak **nispi fiyatları** önemli ölçüde değiştirebilirler. Ancak bu kartellerin fiyatlar genel seviyesinin sürekli arttırılmasını sağlamaları kesinlikle mümkün olmayacaktır. Fiyatlar genel seviyesinin sürekli artış gösterebilmesi için devletin mutlaka bir parasal genişlemeye gitmesi olmazsa olmaz koşuldur. Diğer bir ifade ile devletin onayı olmadan enflasyonun devamlılık kazanması imkansızdır. Ancak teşebbüsler fiyat artışlarını fiilen tarifelerine veya raflarına yansıtan kuruluşlardır. Bu nedenle fiyat artışlarından birinci derecede sorumlu olarak suçlanmaları sık rastlanılan bir durumdur. Özellikle teşebbüslerin bazı yetkili kişiler tarafından doğrudan suçlanması ve buna bağlı olarak bazı yetkili kurum ve kuruluşlar tarafından cezalandırılması halinde, teşebbüslerin enflasyonun esas sorumlusu olan **fırsatçılar**, olarak nitelendirilmesi ve **günah keçisi** ilan edilmesi çok kolay olacaktır.

Türkiye'de kamu oyununda teşebbüslerin enflasyonla mücadelede sorumluluk sahibi oldukları görüşü çok yaygındır. Bunun temel nedenlerinden birisi siyasi iktidarın sistematik bir biçimde çeşitli teşebbüsleri suçlayan söylemlere yer vermesidir. Bu durum eleştiriyi hak etse bile seçim sathı mailine girilen bir ortamda bir ölçüde olağan karşılanabilir. Ancak bu konuda Rekabet Kurulu'nun tutumu çok önemlidir. Şayet teşebbüslerin fahiş fiyat uygulayarak enflasyonu suni bir biçimde yukarı çektiği iddia ediliyorsa, bunun Rekabet Kurumu tarafından araştırılması gerekir. Nitekim yapılan bazı araştırmalarda fahiş fiyat bulgusu olmadığı sonucuna varılmıştır. Ancak fahiş fiyat uygulaması yapıldığı imasını taşıyan kartel kararlarında fahiş fiyat araştırması yapılmamış, şirketlerin koordinasyon içinde oldukları ortaya konularak kartel cezalandırması yapılmıştır.

Enflasyonla mücadelede teşebbüslerin bir sorumluluğu olduğu konusu, Türkiye'de **Rekabet Kurulu Başkanı'nın** zincir marketlere ve tedarikçileri "**fiyatları dondurmamakla, kârdan feragat yapmamakla, dayanışma ruhundan uzak kalmakla, karlılık odaklı çalışmakla**, toplumsal morali, ve adaleti bozmakla suçlayarak¹ rekabet Kurumu'na enflasyonu aşağı çekme konusunda yeni bir misyon vermesi sonucunda önem kazanmıştır. Rekabet Kurulu'nun fahiş fiyat bulgusuna bile dayanmaksızın **şirketlerin enflasyonla mücadelede sorumluluğu** olduğu anlayışıyla hareket etmesi, rekabet politikaları açısından mutlaka sorgulanması gereken endişe verici bir durumdur. Çünkü yukarıda altı çizilen ifadelerin rekabet kültürü ile bağdaştırılması mümkün olmadığı gibi anti rekabetçi bir nitelik taşıdığı da söylenebilir.

2)Enflasyona Mücadelede Rekabet Kurumu'nun Sorumluluğu

Yukarıda da ifade edildiği gibi enflasyon, fiyatlar genel seviyesinin süreklilik arz eden artışını ifade eder. Rekabet Kurumu'nun fiyatlar genel seviyesinde üzerinde etkili olan toplam arz ve toplam talep unsurlarına doğrudan ve sürekli bir etki yapması mümkün değildir. Genel olarak rekabetin gelişmediği ve korunmadığı bir ülkede kar oranlarının ve dolayısıyla fiyatların rekabet geliştiği ve korunduğu bir ülkeye göre daha yüksek olması söz konusudur. Ancak bu durum, enflasyonun daha yüksek olacağı anlamına gelmez. Çünkü burada toplam arz ve toplam talep dengesizliğinin süreklilik kazanması mümkün olmayacaktır. Burada rekabetin etkili olmadığı alanlardaki fiyatların rekabetin etkili olduğu alanlara göre daha yüksek olması yani nispi fiyatların farklı olması söz konusudur. Kısaca, Rekabet Kurumu'nun izlediği politikalar **fiyatlar genel seviyesi** üzerinde değil, **nispi fiyatlar** üzerinde etkilidir.

Genel olarak rekabet politikaları, iki konuda etkili olmaktadır. Bunlardan birincisi gelir dağılımıdır. Rekabet politikalarının etkili olmadığı bir ülkede **gelir dağılımı**, yüksek piyasa gücüne özellikle yüksek tekel gücüne sahip olan teşebbüsler lehine değişecektir. Yüksek pazar gücüne sahip olan firmaların ürettikleri mallara nispeten yüksek fiyatlar uygulaması, tüketici artığının üretici artığı lehine azalmasına neden olacaktır. Rekabet politikalarının varlığı ikinci olarak **kaynak tahsisini** etkileyecektir. Fiyat sistemi, içerisinde yüksek piyasa gücüne sahip olan teşebbüslerin ürettikleri ürünlerin fiyatları pazar gücüne sahip olmayan ürünleri üretenlere göre daha yüksek olacaktır. Bunun iktisadi anlamı fiyat sisteminin

¹ [https:// finans.mynet.com](https://finans.mynet.com) zincir marketlere 878 milyonluk ceza sonrası konuştu-fiyat dondurma tepkisi.

kıtlıkları değil, güç dağılımındaki farklılıkları yansıtmadır. Böyle bir durumda kaynak tahsisi bozulacak ve toplam refahta (toplam artıktaki)bir azalma olabilecektir. Burada cevaplandırılması gereken soru, rekabet politikalarının etkili olduğu nispi fiyat değişmelerinin enflasyonla mücadele sürecinde etkili olup olamayacağıdır. Bu soruya verilecek cevaplar, hükümetin enflasyonla etkili bir şekilde mücadele edip etmediğine ve enflasyonun niteliğine göre göre değişecektir.

Düşük enflasyon sağlıklı bir rekabet ortamının oluşması için olmazsa olmaz bir koşuldur. Dolayısıyla Rekabet Kurumu'nun **rekabet savunuculuğu** kapsamında kamunun enflasyona karşı gerekli önleyici tedbirleri almasını savunması kendi misyonu ile uyumlu bir davranıştır. Esasen enflasyona karşı en etkili mücadele yöntemi, siyasi iktidarların uygulayacakları para ve maliye politikaları ve yapısal politikalarıdır. Bu mücadelenin başarılı olmasının ilk koşulu da siyasi iktidarın enflasyonla mücadeleyi **öncelikli hedef** olarak görmesi ve bu amaçla bağdaşmayan politikalar izlemekten kaçınmasıdır. Şayet siyasi iktidarlar şu veya bu nedenle enflasyonla mücadele etmemeyi tercih ediyorsa, özellikle seçim süreçlerine de girilmişse, enflasyon için bir **günah keçisi üretilmesi** zorunluluğu doğacaktır.

Şayet iktidar enflasyonla mücadele etmiyor ve hatta enflasyonu arttıracak tedbirlere baş vuruyorsa, Rekabet Kurumu'nun görevi ya bu konuda iktidarı uyarmak, ya da bu konuda sessiz kalmaktır. Ancak genel olarak siyasi iktidarlar seçim öncesinde enflasyonla mücadele etmeyi göze alamadığı gibi, yükselen fiyatlar için bir "günah keçisi" bulmayı tercih edebilirler. Bu konuda en iyi günah keçisi **zincir marketler ve tedarikçileridir**. Bu durumda rekabet otoritesinin bu kuruluşları incelemeye alıp cezalandırması beklentisi oluşacaktır. Türkiye örneğinde Rekabet Kurumu da öyle yapmış ve zincir marketleri **topla dağıt karteli** kurdukları iddiasıyla ağır biçimde cezalandırmıştır. Burada ilginç olan husus, Rekabet Kurumu'nun yargılama sürecinde fahiş fiyat konusunda bir tespit yapmamış olmasıdır. Zincir marketlere yönelik ihlal suçlaması, enflasyon sürecinde yapılacak fiyat artışlarının raflara aynı anda ve koordinasyon içinde yansıtılması ile ilgilidir. Topla dağıt kartelinde tedarikçiler de devrede olduğundan tedarikçilere yönelik bir inceleme de yapılmış ve bu kuruluşlara yönelik olarak ihlal kararları çerçevesinde yüz milyonlarca TL lik ağır para cezaları verilmiştir. Burada ilginç olan husus, bu cezaların kamu oyuna hep **fahiş fiyat cezası** gibi sunulması ve basına yapılan servislerin kararlar henüz açıklanmadan yapılmış olmasıdır.

3)Enflasyonla Mücadelede Devletin Sorumluluğu ve Rekabet Politikalarının Etkinliği

Enflasyon, makro ekonomik ve parasal bir olgu olduğu için , enflasyonla mücadelede devletin birinci derecede sorumlu olduğu tartışma konusu değildir. Devletin bu sorumluluğunu yerine getirip getirmediği rekabet otoritesinin ve teşebbüslerin bu süreçte ne ölçüde etkili olabileceklerini de tayin etmektedir.

Şayet hükümetler şu veya bu nedenle enflasyonla etkili bir mücadele yapmıyor, yani para politikası ve maliye politikası araçlarını etkili bir şekilde kullanmıyorsa özellikle de tam tersine gevşek para politikası ve maliye politikası izliyorsa, rekabet politikalarının enflasyonla mücadeleye yardımcı olması ihtimali çok düşük veya sıfır düzeyinde olacaktır. Çünkü böyle bir durumda rekabet kurumunun aşağı çektiği fiyatların enflasyonu aşağı çekici etkileri, o zamana kadar fiyatlarını arttırma fırsatı

bulamayan başka teşebbüslerin yapacağı sessiz fiyat artışlarıyla derhal telafi edilecektir.

Şayet enflasyona karşı etkili bir mücadele yapılıyor ise bazı nispi fiyat değişmelerinin enflasyon üzerinde minimal düzeyde de olsa etki yaratması söz konusu olabilir. Bu durum özellikle yüksek enflasyonun yarattığı belirsizlikler nedeniyle fiyatlama davranışlarında bir bozulma olması halinde rekabet kurumunun “fahiş fiyat artışlarını caydırıcı etkisi” bazı hallerde bir ölçüde yararlı olabilir. Bu etkinin enflasyonu minimal boyutta da olsa aşağı çekebilmesi için bazı koşullar gereklidir. Şayet bu artışlar başka teşebbüslerin maliyet unsurunu oluşturuyorsa, örneğin enerji fiyatlarının belirlenmesinde aşırı kötümser tahminlerden hareket edilerek yüksek bir fiyat belirlenmiş ise, bu fiyat başka fiyat artışlarını tetikleyebilecektir. Ancak enflasyonist bir dönemde hangi fiyatların fahiş fiyat olarak değerlendirileceğine karar vermek o kadar kolay olmayacaktır. Çünkü enflasyonist bir dönemde alımlara dayalı maliyetler önemini yitirecek, bir malın kaçta alındığı değil, satıldığında kaçta yerine konulabileceği sorusu önem kazanacaktır. Ayrıca fahiş fiyatların piyasada hakim güce sahip olmayan kuruluşlar tarafından uygulanması fiilen mümkün olmayacaktır. Esasen yüksek enflasyon dönemlerinde yaşanan hayat pahalılığı tüketicileri, daha fazla ayakkabı eskitmeye itecek yani daha ucuz mal arama eğilimini güçlendirecektir. Böyle bir ortamda fahiş fiyat uygulayarak daha yüksek gelir elde etmek kolay olmayacaktır. Bu çerçevede fahiş fiyatı önleme çabalarının enflasyon üzerindeki etkileri oldukça sınırlı kalacaktır.

Enflasyonla mücadele edilmesinin ekonomik daralma ve işsizlik gibi bazı bedelleri vardır. Bu bedellerin herkes tarafından ödenmesi söz konusudur. Bu nedenle şayet enflasyonla sıkı bir mücadele yapılıyorsa bu mücadeleye herkesin gönüllü olarak bir katkı yapması kendiliğinden söz konusu olabilecektir. Bu çerçevede küresel düzeyde faaliyet gösteren bazı zincir marketlerin enflasyonla mücadele edilen ülkelerde fiyat dondurması kararına katılıp, böyle bir mücadelenin yapılmadığı bir ülkede fiyat dondurma yoluna gitmemesi anlaşılabilir bir durumdur. Çünkü hükümetlerin enflasyonla mücadele etmediği aksine enflasyonu azdıracak politikaları bilinçli bir biçimde uyguladığı bir ortamda Rekabet Kurulu başkanının beklediği özverilerin yapılması hem yarar sağlamayacak hem de bu kurulun gerçek misyonuna zarar verici etkiler yapacaktır.